

Een bijdrage van Stichting Nationaal Landschapskundig Museum 'Telluris', [H.A. Visscher](#)

Op Geopad naar het Natuur- en Recreatiegebied benoorden Maarn

Waar de wind met zand speelde, dat hier en daar nóg doet,
bos afwisselt met wat heide en een vijverpartij lokt

Deze wandelgids gaat over een natuurrijk gebied ten noorden van Maarn, dat vooral bekendheid geniet door de aanwezigheid van de omstrande recreatieplas Henschotermeer.

De wind speelde er bij de vormgeving van de fijnzandige ondergrond meermalen een belangrijke rol.

De brochure is aflevering 125 van een reeks over de gebieden waar ook de bodem en het reliëf ons duidelijk laten zien welke invloed natuurlijke processen en de mens er op de ontwikkeling hadden. Aangegeven wordt waaruit een en ander valt af te leiden. Speciale aandacht krijgt daarbij een route waar dit goed kan worden waargenomen en wij dus op geopad kunnen gaan.

Het meest tot de verbeelding spreken er een heideterrein met stuivende plekken, sommige monumentale houtopstanden, de wijze waarop de omstrande recreatieplas werd vormgegeven en de ambiance ervan.

De informatie is gebaseerd op veldverkenningen en onderzoeksresultaten. In sommige gevallen zijn meerdere mogelijke verklaringen gegeven voor het ontstaan van aardkundige verschijnselen. Niet alles namelijk werd al grondig onderzocht en niet altijd zijn bepaalde mogelijke oorzaken uit te sluiten.

Inhoud

Voorwoord	3
Om welk en wat voor gebied gaat het?	3
De natuurlijke ontwikkelingen.....	4
De activiteiten van de mens	9
En nu op Geopad.....	14
Samenvatting.....	17

Voorwoord

Wie wil weten waardoor een gebied werd zoals het nu is, kan veel hebben aan hetgeen de Aarde erover vertelt. Zowel de grond onder onze voeten als het reliëf om ons heen bieden daar vaak allerlei informatie over. Daarbij tonen ze behalve effecten van natuurlijke processen ook de invloed die de mens op de ontwikkelingen uitoefende.

Om profijt te hebben van de informatiebron Aarde moeten wij haar taal wel verstaan. Bij een wandeling door het natuur- en recreatiegebied ten noorden van Maarn kan deze brochure dan als een soort tolk fungeren. Ze is aflevering 125 van een reeks vergelijkbare uitgaven over gebieden waar de bodem- en reliëfkenmerken ons veel te zeggen hebben.

In elke aflevering wordt eerst iets over de ligging en aard van het betreffende gebied meegedeeld. Dan volgt een hoofdstuk over de natuurlijke processen die er plaatsvonden en de invloed die de mens op de ontwikkeling van het gebied had. Hierna wordt een wandelroute beschreven waar bodem en reliëf de geschetste ontwikkeling duidelijk laten zien. Een dergelijke route wordt wel 'Geopad' genoemd.

De reeks brochures met beschrijvingen van zulke routes verschijnt dan ook onder het motto 'Op Geopad'. Om het gebruik van de brochures te vergemakkelijken worden de teksten van de afleveringen telkens met een aantal situatieschetsen verduidelijkt.

Om welk en wat voor gebied gaat het?

Deze brochure belicht met name het natuurlijke gebied tussen de bebouwde kom van Maarn en de bijna twee kilometer noordelijker lopende Zeisterweg. Aan de westkant wordt het gebied gemarkeerd door de Amersfoortseweg, terwijl het oostwaarts reikt tot het enkele meters lager gelegen cultuurlandschap van de Gelderse Vallei. Bij de Zeisterweg ligt het gebied in de gemeente Woudenberg, ten zuiden daarvan in de gemeente Utrechtse Heuvelrug.

Hoewel de noordelijke omgeving van Maarn als geheel natuurlijk kan worden genoemd heeft ze niet overal eenzelfde landschappelijk karakter.

Het gehele gebied ligt op het brede terras dat de langste door landijs opgeschoven stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug scheidt van de Gelderse Vallei. Vlak onder het maaiveld bestaat het terras voornamelijk uit zandige windafzettingen waarvan het oppervlak tegen het eind van laatste ijstijd reliëfrijker werd. In historische tijd is de geomorfologische gesteldheid van de windvormingen na grootschalige ontbossingen plaatselijk nog weer gewijzigd door verstuivingen, waaraan een tamelijk grillig reliëf herinnert. Ten tijde van de verstuivingen domineerden elders heidevegetaties.

In de zuidwesthoek van het gebied was toen een flinke oppervlakte in gebruik als akkerland, terwijl verder oostwaarts later een groter gebied werd getransformeerd in een complex strookvormige kavels, die geleidelijk op de meeste plaatsen tot akker- of grasland werden ontgonnen. In de tweede helft van de 19de eeuw begon de grootschalige herbebossing van het gebied, die tot in de twintigste eeuw doorging.

De heidevegetaties bleven toen onder meer nog behouden waar nu de oostelijke wijken van Maarn liggen. In de loop van de 20ste eeuw verdween weer veel bos door een uitbreiding van de bebouwing, grootschalige ontzanding en aanleg van parkeerterreinen. Aan de ontzanding herinnert een in het noorden van het gebied gelegen, omstrande waterpartij die met haar naaste omgeving een dagrecreatieve functie werd toebedeeld. Zuidoostelijk daarvan zou gaandeweg een groot gebied worden ingericht voor verblijfsrecreatieve doeleinden.

De natuurlijke ontwikkelingen

De vorming van een stuwwalzoomterras

Het in deze brochure beschreven gebied ligt oostelijk van een noord-zuid georiënteerd, middelhoog stuwwalgedeelte, dat vanuit het gebied van de Gelderse Vallei door zich uitbreidend Scandinavisch landijs werd opgeschoven. Dit gebeurde zo'n 150.000 jaar geleden, in de voorlaatste koude tijd van het jongste geologisch verleden.

Het oppervlak van de uiteindelijk nog door het Scandinavisch landijs overdekte stuwwal is op veel plaatsen plateau- of terrasachtig. Zo'n geomorfologische gesteldheid kenmerkt ook een aantal andere delen van het Nederlandse stuwwallenlandschap. Ze vormt een aanwijzing dat het afzettingen wegschuivende landijs zich boven bepaalde niveaus soms plotseling enige tijd sterker uitbreidde en het oppervlak van de opgestuwde afzettingen dan egaliseerde.

De visueel goed herkenbaar gebleven hogere delen van de Centraal- en Oost Nederlandse stuwwallen worden op veel plaatsen van de er omheen gelegen grote laagten gescheiden door terrasachtige vormingen die zich in meer dan een opzicht van de andere onderscheiden. Zo zijn die laag gelegen terrassen opmerkelijk breed. Bovendien flankeren ze de hogere delen van de stuwwallen veelal over kilometers lengte. Ook hun structuur wijkt vaak sterk af. De ondiepe ondergrond ervan bestaat namelijk lang niet overal uit opgestuwde sedimenten. Op veel plaatsen liggen er namelijk jongere (ijs)smeltwater- of windafzettingen aan de oppervlakte. Daarbij worden ze bovenlangs hun randen vaak gemarkeerd door een lage rug. We hebben dan dus met gekraagde terrassen van doen.

Ook in het wandelgebied is dat het geval. Daarbij reikt de rug maximaal tot zeven meter boven NAP, terwijl het vrijwel vlakke aangrenzende deel van de Gelderse Vallei ongeveer vier meter lager ligt. De lage rug die het stuwwalzoomterras bij Maarn bovenlangs zijn buitenrand accentueert wordt aan beide zijden door een weg geflankeerd.

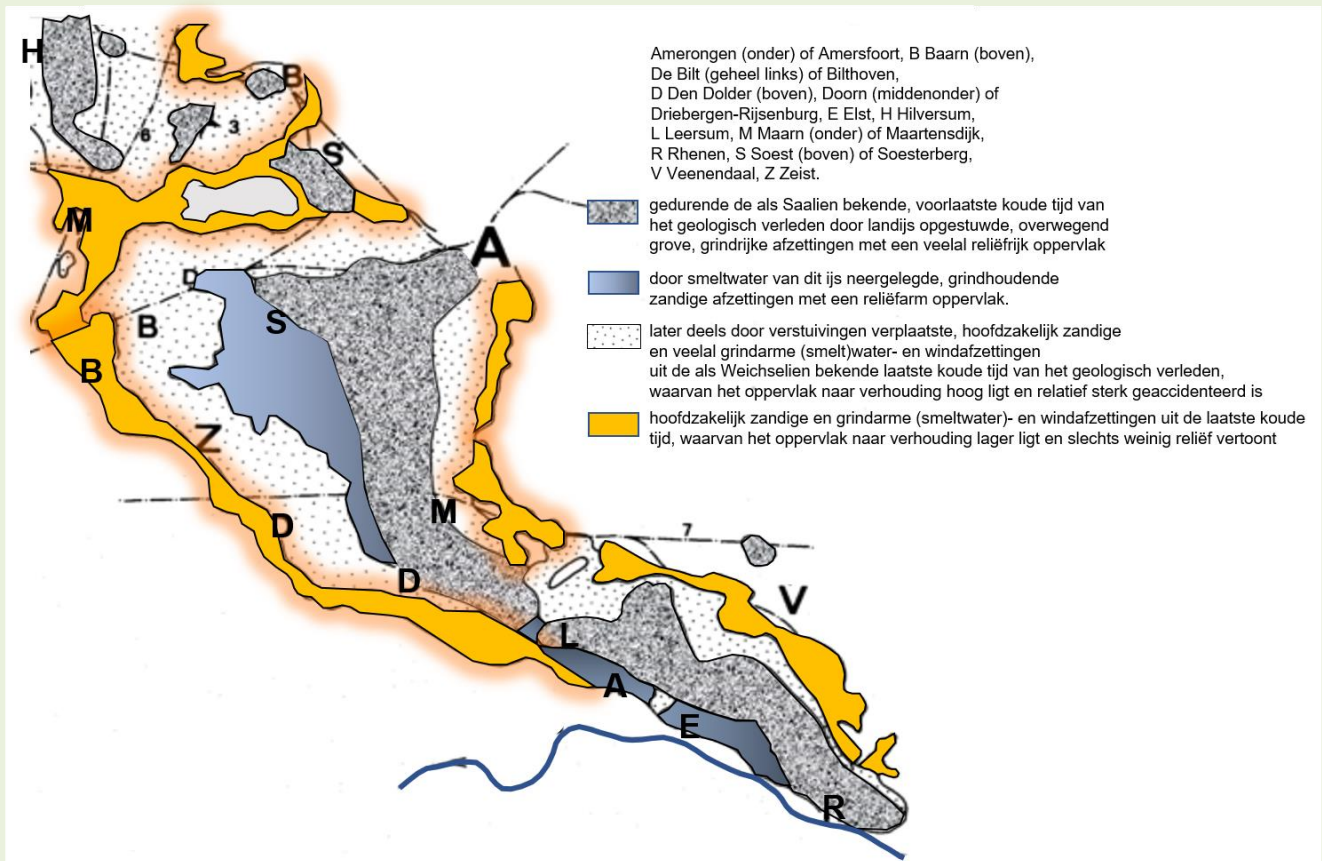
Uitgestrekte laaggelegen terrassen die voornamelijk uit opgestuwde afzettingen bestaan komen onder meer bij Epe, Heerde en Holten voor, terwijl een terrasachtige zone met veel (ten dele ontgronde) ijssmeltwaterafzettingen onderlangs de noordwestflank van de Noord Veluwe is gelegen. Op veel andere plaatsen bestaat althans de bovenbouw van de terrassen (voornamelijk) uit zandige windafzettingen. Zoals wij hierna nog zullen zien lijkt dat ook tussen Amersfoort en Maarn het geval. De vrijwel vlakke delen van de terrasachtige stuwwalzoomen liggen er over het algemeen vijf tot tien meter boven NAP.

Vanwege hun ten dele sterk afwijkende samenstelling, uitgestrektheid en ligging onderlangs de (hogere delen van de) stuwwallen meenden wij er goed aan te doen de laagste terrassen afzonderlijk te onderscheiden met een eigen naam. We kozen daarvoor de aanduiding stuwwalzoomterrassen. Omdat sommige (ook) door het landijs werden gevormd sluit deze onderscheidende benaming dus niet uit dat het plaatselijk "gewone" stuwwalterrassen zijn.

Elders zouden wij te maken kunnen hebben met stuwwalterrassen, die tamelijk gelijkmatig door smeltwater of de wind met afzettingen werden overdekt. Er is dan sprake van een geërd reliëf. Smeltwater en wind kunnen echter ook primair verantwoordelijk zijn geweest voor het ontstaan van de terrassen.

Tussen Amersfoort en Maarn moet de wind althans later de hoofdrol hebben gespeeld bij de constructie van dat soort geosysteem. De bovenbouw van het er gelegen terrasgedeelte bestaat namelijk hoofdzakelijk uit vrijwel grindloos fijnzandig materiaal, waarvan de korrelgrootte weinig varieert. Veel zand moet zijn aangevoerd in perioden dat het ook geregeld sneeuwde. Zowel het wegdoen van sneeuwaccumulaties als smeltwater zullen dus een betekende secundaire rol hebben gespeeld bij de vorming van de fijnzandige afzettingen. Een en ander impliceerde, dat het oppervlak ervan geregeld werd geëgaliseerd.

De ondergrond van de Utrechtse Heuvelrug

Op het globale overzichtskaartje is te zien, dat het wandelgebied onderaan een vrijwel noord-zuid georiënteerd stuwwalgedeelte is gelegen. Ook vertelt het kaartje ons dat de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug vrijwel geheel worden omgeven door jongere smeltwater- en windafzettingen. Aan de kant van de Gelderse Vallei manifesteren zij zich plaatselijk als een breed laag terras, dat in het wandelgebied met name door enkele kliffen en duinachtige hoogten wordt verlevendigd.

Omdat de zandige windafzettingen vaak als een mantel over oudere geosystemen zijn uitgespreid en het oppervlak daarvan bij dooi soms werd genivelleerd noemt men de grondsoort die aldus ontstond dekzand.

De wind zou terrassen kunnen hebben gevormd als de vochtige laagten onderlangs de stuwwallen begroeid waren met een vitale vegetatie die stuivend zand tegenhield. Een en ander was alleen mogelijk wanneer de wind elders over grote aaneengesloten oppervlakten vrij spel had. Dit was slechts het geval als er nog of weer grote kale vlakten voorkwamen en het zand van de ondiepe ondergrond er niet door bodemijs aangegekit werd. Zulke situaties kenmerkten vooral enkele niet al te koude en natte fasen van de laatste ijstijd. Onder dergelijke omstandigheden kon de wind de dekzandafzettingen soms zelfs zodanig verbouwen dat een reliëfrijk landschap met kleine (langgerekte) laagten, heuvels en ruggen ontstond. Klimaatveranderingen maakten dan vroeg of laat een uitbreiding mogelijk van de vegetaties die in staat waren het geaccidenteerde oppervlak van de dekzandvormingen te fixeren.

Begroeiing en bodemverdichting beschermden het terras

De tijdens en kort na de laatste ijstijd ontstane dek- en stuifzandformaties waren van meet af aan kwetsbare geosystemen. Begroeiing zou ze echter lang tegen wind- of watererosie beschermen. Aanvankelijk waren dat lichte naald- en loofbossen waarin eerst berken of dennen domineerden en later voornamelijk eiken en berken de dienst uitmaakten. Toen de bossen onder invloed van allerlei

activiteiten van de mens meer en meer gingen verdwijnen namen heide- en grasvegetaties die beschermende rol over.

Daarin zouden ze worden bijgestaan door “bodemverstevigende” processen. Deze hielden indirect verband met de omstandigheid dat het weinige bodemleven van de droge zandgronden de organische afvalstoffen van de bos-, heide- en grasvegetaties maar langzaam afbrak en in humus omzette. Als gevolg hiervan gingen zij zich aan de oppervlakte ophopen. Bij dit proces ontstaan chemisch agressieve humuszuren, die de bodem tot op enkele decimeters diepte zo kunnen uitloggen, dat ze een asgraue kleur krijgen. De grond van zulke asgraue bodemétages werd bekend als loodzand.

De weggespoelde bestanddelen sloegen voor een belangrijk deel weer op enkele decimeters diepte neer. Daarbij gingen de organische stoffen dichte donkere banken vormen, terwijl de ijzerverbindingen een bruinverkleuring veroorzaakten. Op grotere diepte vond de verkleuring onder invloed van het ijzer en de humus vaak in dunne laagjes plaats. Dergelijke laagjes worden in de bodemkunde ijzer- en/of humusfibers genoemd.

Het bodemtype dat bij de uitloging van de bovengrond ontstaat wordt als podzol aangeduid. Podzol is een Russische benaming, die asachtig betekent. De podzolen zijn dus genoemd naar de asgraue kleur, die hun bovengrond soms vertoont. Het waren met name de hoofdzakelijk uit het vrijwel onverweerbare kwarts bestaande armste windzanden waarvan de bovengrond de beschreven vrij sterke uitlogingsprocessen onderging. De weggespoelde organische bestanddelen kleurden de bodem eronder opvallend donker.

Het bodemtype dat aldus ontstond wordt tegenwoordig haarpodzol genoemd. Haar was namelijk de karakteristieke benaming van de beboste dek- en stuifzandige hoogten waar ze ontstonden. Het is dan ook niet vreemd dat een van de boerderijen op de flank van de zandrug aan de buitenrand van ons stuwwalzoomterras De Haar wordt genoemd.

Aan de oppervlakte vinden we haarpodzolen voornamelijk nog in de vrijwel vlakke gebiedsdelen, waar ze zelfs over flinke aaneengesloten oppervlakten behouden bleven.

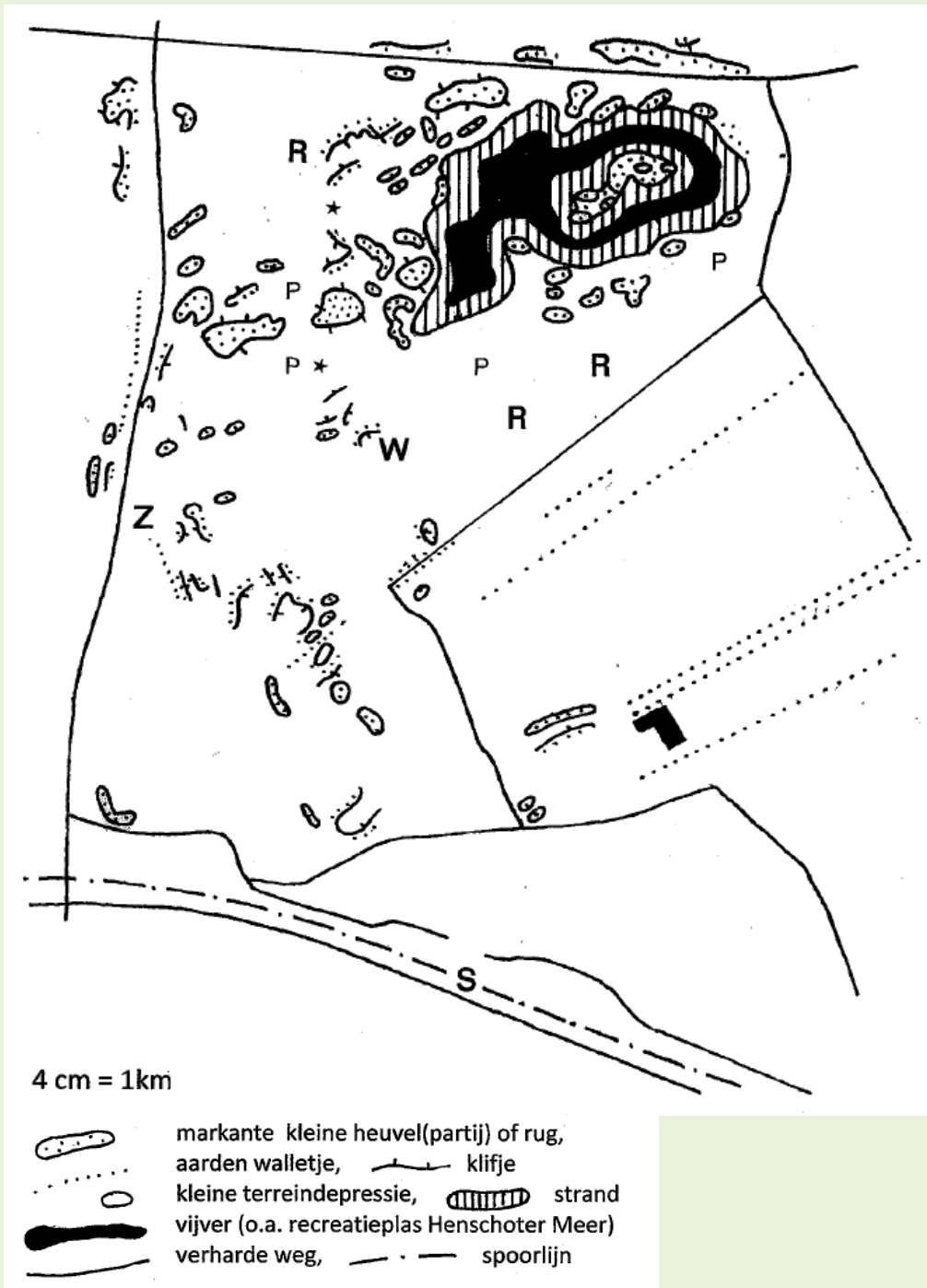
De wind kreeg echter nog weer nieuwe kansen

Enkele duizenden jaren geleden zou de mens gaandeweg grote aaneengesloten gebieden als graasgronden of akkerland gaan benutten. Op de drogere graasgronden leidde dit tot een nog armer worden van de begroeiing, waarbij her en der zelfs kale plekken ontstonden. Dit impliceerde weer een minder worden van het microklimaat. De mens creëerde op de droge voedselarme zandgronden dus geleidelijk gunstiger condities voor de winderosie. Vooral tijdens langdurige droge perioden waarin kwetsbare vegetaties massaal afstierven zou dit niet zonder gevolgen blijven.

De winderosie zou vooral aanvankelijk overigens vaak door de resistente componenten van de haarpodzolen worden belemmerd of vertraagd. Waar de beschermende haarpodzolen door herhaaldelijk afplaggen verdwenen werd de erosie daarentegen juist bevorderd. Dit moet vooral in de buurt van de boerderijen het geval zijn geweest.

Behalve als gevolg van plaggen verdwenen de stevige podzolbodems soms ook door het vroegere verkeer over ongebaande wegen. Hoefslag van paarden speelde daarbij een belangrijke rol. Dat kleinschalig geweld genereerde stroken “verklotst” mul zand die gingen stuiven. Aldus ontstonden kleine geulen. Zulke door de wind gevormde geomorfologische landschapselementen doopten wij stuifgeulen. Duidelijke voorbeelden daarvan vinden we benoorden het wandelgebied, bij de Doornseweg.

Het reliëf van het beschreven gebied

R Verblifsrecreatie, S station Maarn, W landgoed 't Wissel
 Z buiten Zonnekanje. P parkeerterrein(en), rond heuveltje

Westelijk van het afgebeelde gebied glooit het terrein op naar de markante flank van een stuwwalgedeelte, waarvan de ruïnen tot ongeveer 40 meter boven NAP. reiken. Oostelijk van de glooiing ligt het afgebeelde gebied vrijwel geheel op het lage terras dat de hogere delen van de Utrechtse Heuvelrug scheidt van de Gelderse Vallei. De wind bracht en verplaatste er in droge fasen van de laatste ijstijd vrij veel (fijn) zand. Aldus ontstond een zogenaamde dekzandmantel met een plaatselijk enigszins tot vrij sterk geaccidenteerd oppervlak, dat uiteindelijk door vegetatie werd gefixeerd. Na grootschalige ontbossingen zouden verstuingen het reliëf van de dekzandformaties echter op veel plaatsen nog weer ingrijpend veranderen.

De reliëfarme delen van het terras liggen in het afgebeelde gebied overwegend vijf tot tien meter boven NAP, terwijl de kruinen van de kleine ruggen en heuvels hier en daar tot een iets hoger niveau reiken.

Slechts enkele hoogten tonen nog het ijsstijdelijke reliëf van de dekzandformaties. Daar is ook te zien dat de bodem er na de laatste ijsstijd bij het aardoppervlak werd uitgeloogd

Kenmerkend voor de geomorfologische gesteldheid van de later nog weer door de wind verbouwde gebiedsdelen zijn een kleinschaliger en grilliger reliëf. Daarbij worden enkele door de wind verlaagde terreingedeelten met een overwegend vrijwel vlakke bodem gemarkeerd door klifjes.

Wanneer het verkeer met paard en wagen een geul trouw bleef kon de winderosie er zich uitbreiden over bredere zones en de ondergrond ook verder verlagen. Het laatste proces kon doorgaan tot grindrijke afzettingen, (kei)leem of de grondwaterspiegel de diepte-erosie door de wind nagenoeg of geheel onmogelijk maakten. Dit was meestal op een bepaald niveau het geval. De uitwaaiingslaagten kregen dan een vrijwel vlakke bodem. Ook hiervan vinden we benoorden het wandelgebied markante voorbeelden.

Sommige slechts in beperkte mate verbrede stuifgeulen lijken op droogdalletjes. Geomorfologen noemen ze daarom stuifdalen. In het noordwesten van het wandelgebied vonden wij zo'n stuifdal ten oosten van een terrein van de Nederlandse Caravanclub. Enkele korte andere verlevendigen de bosstrook langs de noordrand van de Koeheuvels.

Vooraf op de wat lager gelegen terreinen bemoeilijkten de veel vocht vasthoudende, stevige haarpodzolen de zijdelingse uitbreiding van de winderosie, terwijl het terreinoppervlak op de plekken waar dat proces wel mogelijk was vrij algemeen tot op een bepaald niveau kon worden verlaagd. De resistente haarpodzolen werden daardoor soms zelfs ondermijnd.

De terreingedeelten waar de haarpodzolen zich wisten te handhaven fungeerden dan als zandvanger. Een groot deel van het zand accumuleerde er vlakbij de rand van de gebiedsdelen waar de winderosie mogelijk was. Daar ontstonden dus ruggetjes. Wij doopten zulke fenomenen windoeverwallepjes. Van sommige vertonen de kruinen afzonderlijke koppen.

De geschetste processen leidden er toe dat op de overgang van de uitwaaiingslaagten naar de door de wind bezande gebieden klifjes ontstonden. Vanwege hun ontstaanswijze noemen wij ze stuifkliffen.

De meeste zijn enkele meters hoog. In het wandelgebied komen stuifkliffen op diverse plaatsen voor. Achter de windoeverwallepjes die de kliffen bekronen helt het terrein vaak flauw naar een oude ondiepe laagte waar in het recente verleden geen verstuiwingen optraden maar de wind wel wat zand verstrooide en soms ook veenvorming mogelijk was. De stuifklifjes markeren dan sterk asymmetrische of plateauachtige terreinverheffingen (met een veenlens). Naar onze mening ligt het voor de hand dergelijke zowel bijzondere als markante geofenomenen respectievelijk als (veen)stuifbanken of -plateaus te onderscheiden. Ook deze typen geofenomenen worden her en der in het wandelgebied aangetroffen.

Wanneer de winderosie over grotere aaneengesloten oppervlakten mogelijk werd zal haar invloed op de winderigheid van het microklimaat navenant zijn toegenomen. Aldus kan het proces zich met name onder langdurig warme en droge weersomstandigheden hebben versterkt. Hierdoor werden ook in afgelegen gebieden grootschalige verstuiwingen mogelijk. De huidige geomorfologische gesteldheid van die gebieden valt dan nauwelijks te relateren aan de verschillen in intensiteit van de vroegere menselijke activiteiten.

Naarmate de verstuifbare lagen dikker waren, het zand ervan over grotere afstanden werd verplaatst en zich handhavende vegetatie het beter kon vasthouden ontstonden imposantere windvormingen. Benoorden Maarn is dat met name bij het Henschotermeer te zien.

De activiteiten van de mens

De invloed van boerengemeenschappen

Evenals andere gebieden met droge zandgronden werd de Utrechtse Heuvelrug sinds de bronstijd gaandeweg vrijwel geheel ontbost en vele eeuwen gemeenschappelijk door de boeren gebruikt om er hout vandaan te halen, schapen of ander (klein)vee te laten grazen en plaggen te steken. Daarbij werden de plaggen na met stalmest te zijn vermengd gebruikt om de om de vruchtbaarheid van tot akkerland ontgonnen gronden op peil te houden. Met name op de voedselarme dekzanden was dit geregeld nodig.

De plaggenmest ging doorgaans naar het akkerland. Dit ontstond soms door individuele ontginning van voor de akkerbouw geschikte plekken. Zulke vaak geïsoleerd gelegen gecultiveerde gronden werden kamp genoemd. Waar flinke aaneengesloten geschikt leken voor de akkerbouw zouden de ontginningen later vaak worden geregeld door de boerenorganisaties. De gebruiksrechten van het ontgonnen land werden dan onder de leden van die agrarische organisaties verdeeld. Aldus tot stand gekomen akkercomplexen zijn in Midden Nederland bekend als eng.

Gronden die reeds in de Late Middeleeuwen voor de akkerbouw werden ontgonnen vinden we zowel in de zuidwesthoek van het wandelgebied als op de lage rug die het stuwwalzoomterras bij de rand van de Gelderse Vallei markeert.

Een groot deel van het akkerland in het zuidwesten vormde de Maarnse Eng, waarvan door latere bebossing en bebouwing weinig meer over is. Ook de meeste bij het akkerland gelegen boerderijtjes verdwenen trouwens. Wel behouden bleef het boerderijtje De Hoekenkamp dat vroeger Zeldenrust werd genoemd. Het is een vrijstaand langhuisboerderijtje dat wordt gekroond door een laag beginnend maar vrij hoog, met pannen belegd zadeldak.

Beter bewaard bleef het oude akkerland op de rug bij de Gelderse Vallei. Het bestaat uit een reeks mogelijk reeds in de elfde eeuw ontgonnen kampen, waarvan de meeste nog geheel of gedeeltelijk door (op wallen aangelegde) houtsingels worden gemarkeerd.

Bij de reeks kampen bleven op de flank van het stuwwalzoomterras enkele boerderijen behouden. Een ervan is de Eijckelenburg, waarvan de naam herinnert aan de vroegere aanwezigheid van een versterkt huis of kasteel. In de Middeleeuwen was het goed Eijckelenburg bekend als Ter Schuur, terwijl de erbij gelegen kampengordel het Schurenland werd genoemd. Het is niet geheel duidelijk hoe het reeds lang geleden verdwenen Middeleeuwse hoofdgebouw van het goed Ter Schuur er heeft uitgezien. Op een kaart uit 1670 werd het afgebeeld als een boerderij met een toren.

Behalve de boerderij Eijckelenburg zijn ook de hoeven Mandersloot en De Haar gelegen op eeuwenoude erven van de terrasflank. Onderlangs de flank van het stuwwalzoomterras loopt een kanaaltje dat in de eerste helft van de twaalfde eeuw werd gegraven om het kwelwater van de Utrechtse Heuvelrug af te voeren. Het Heigraaf gedoopte kanaaltje loopt van het Leersumse Veld via Maarsbergen naar de Woudenbergse Grift.

Westelijk van de Heigraaf kregen enkele gegraven “beken” en hun naaste omgeving een wat natuurlijker aanzien. Dit betekent dat de waterlopen her en der werden voorzien van kleine bochten en er houtgewas langs is geplant. De schaduwen van het houtgewas voorkomen dat de “beken” snel dichtgroeien en het water ervan 's zomers te warm wordt om vissen nog voldoende zuurstof te kunnen bieden. Met name beekvissen als het bierpje, vetje en driedoornig stekelbaarsje zouden van de naturering van de beken profiteren.

Achter de hoeven Eijckelenburg en Mandersloot liggen in een vrijwel vlak deel van de Gelderse Vallei de grazige gronden van de Maarnse Meent.

De naam ervan verwijst naar het vroeger gemeenschappelijk gebruik van de gronden. Het grazige gebied werd later vanuit de er dwars doorheen lopende Meentsteeg in korte strookvormige kavels verdeeld. Ten oosten van de Heygraaf is een complex grazige percelen bezuiden de Meentsteeg getransformeerd in een drassig natuurgebied. Daarbij werd zowel de voedselrijke bovengrond verwijderd als het waterpeil verhoogd.

Vanuit de kampen op de rug werd het grotendeels als De Birk bekende gebied tussen de Laan van Laag Kanje en de Meentsteeg in de 17de eeuw "terrasinwaarts" verdeeld in lange strookvormige kavels. Sindsdien is het gebied meer en meer in gras- of akkerland getransformeerd. Daarbij zijn de meeste kavels overdwars geperceleerd. Veel percelen werden van elkaar gescheiden door (op wallen geplante) houtsingels. Later zijn trouwens ook hele percelen met houtgewas beplant.

De naam De Birk vormt een aanwijzing dat het gebied met de strokenverkaveling voor zijn ontginning een tijdlang althans voor een deel vooral met berken was begroeid. Later zou het echter meer en meer het karakter krijgen van een heidegebied. Van de heide bleven enkele stukjes nog tot in de twintigste eeuw behouden.

Het gebied van De Birk en omgeving werd in de richting van de strookvormige kavels ontsloten door enkele (doodlopende) wegen. De bekendste zijn de door enige bebouwing geflankeerd geraakte doodlopende wegen van de Vinkenbuurt en de door imposante houtwallen geflankeerde onverhard gebleven Droststeeg. De intieme Droststeeg loopt linea recta naar het oude erf van de hoeve Eijckelenburg. Dat verklaart ook zijn naam. Het goed Eijckelenburg was namelijk een tijdlang eigendom van de drost van Maartensdijk. De huidige boerderij van het goed kreeg op het terrein van de Hoeve De Haar gezelschap van een manege.

Evenals elders op de Utrechtse Heuvelrug gingen door de verdwijning van de natuurlijke loofbossen steppe- en heidevegetaties domineren. Bovendien kon door het plaggen grindarm los zand aan de oppervlakte komen te liggen, dat ging stuiven. Een en ander neemt niet weg dat er in de (Vroege) Middeleeuwen nog enkele flinke bosrelicten op de Utrechtse Heuvelrug voorkwamen. Een ervan lag noordelijk van Maarn. In een namens Karel de Grote opgestelde oorkonde uit het jaar 777 is het vermeld als Hengistscoto. Later zou het gebied waar het bos lag Henschoten genoemd gaan worden. Het achtervoegsel "schoten" zou daarbij wijzen op het voorkomen van relatief hooggelegen (loof)bos aan de rand van moerassig laagland.

De gemeenschappelijke benutting van de bosgebieden werd geregeld en gereguleerd door organisaties van de rechthebbende gebruikers. Op de Utrechtse Heuvelrug werden deze organisaties veelal maalschappen genoemd. Een verder oostwaarts gangbare, bekendere benaming was marke. Sommige maalschappen hebben lang gepoogd de bossen die ze benutten ook zoveel mogelijk in stand te houden. In de praktijk bleek dit later echter niet goed haalbaar.

In Maarn was er een maalschap die ook het grondgebied van Maarsbergen beheerde. Ze bestond mogelijk reeds in de elfde eeuw, maar is waarschijnlijk al kort na 1400 opgeheven. Het gemeenschappelijk grondgebruik door de beide nederzettingen werd nadien geregeld door twee afzonderlijke burenoorganisaties.

De invloed van andere grondbezitters

Na de Franse Tijd kwamen veel gemeenschappelijk gebruikte, ongecultiveerde gronden in handen van rijk geworden stedelingen, andere welstandigen of een overheid. Benoorden Maarn ontstond daardoor geleidelijk het uitgestrekte landgoed Den Treek – Henschoten. Een groot deel van het wandelgebied ligt in de zuidoosthoek ervan.

Een belangrijke rol bij de totstandkoming van het uitgestrekte landgoed speelde de familie De Beaufort van het oude buiten Den Treek. Deze twee kilometer ten noordwesten van Woudenberg aan de oostrand van de Utrechtse Heuvelrug gelegen buitenplaats kwam voort uit een belangrijke hofstede, die al in 1334 werd vermeld. In de jaren 1712 -1734 transformeerde Everard van Weede het goed in een luthof met geometrisch park.

Na meermalen in andere handen te zijn overgegaan zou Den Treek in 1807 eigendom worden van mr. W.H. de Beaufort. Sindsdien kocht de familie De Beaufort tot in de wijde omgeving van haar buiten een groot aantal bezittingen, waaronder veel verdeelde markegronden en oude boerderijen. De onontgonnen gronden van het landgoed werden geleidelijk grotendeels bebost. Het eerst gebeurde dit vlak ten zuiden van Amersfoort, in de buurt van Huize Den Treek en oostelijk van de Pyramide van Austerlitz. Het later ook tot het landgoed Den Treek – Henschoten behorende noordelijk deel van het wandelgebied bleef echter nog lang heide. In het begin van de 20ste eeuw zou het echter grotendeels bebost zijn geraakt. Daarbij valt op dat de kaarsrechte grens tussen de gemeenten Maarn en Woudenberg werd geflankeerd door een zandweg.

Heel anders verliep de ontwikkeling tussen het landgoed Den Treek - Henschoten en de spoorlijn. De zuidwesthoek van het wandelgebied gebied werd toen grotendeels geoccupeerd door de reliëfarme Maarnse Eng, waarbij enkele boerderijen stonden. Zowel ten noorden als oosten van de eng was een sterker geaccidenteerd gebied heide en stuifzand. Een groot deel daarvan werd later verworven door Domeinen.

In 1847 kocht de toenmalige gemeente Maarn 66 ha van dat heide- en stuifzandterrein om het gemeenschappelijk gebruik ervan te kunnen beschermen tegen nieuwe ontwikkelingen. Een groot deel van het gebied is bekend als de Koeheuvels. Het reliëfrijke gebied bood namelijk de mogelijkheid de koeien die nu en dan op de Maarnse Eng mochten grazen via een landweg rechtstreeks naar de grazige Maarnse Meent te dirigeren. Die landweg werd daarom de Koesteege genoemd. Het oostelijk deel van de Ted Visserweg is een gemoderniseerd restant ervan.

Na de aankoop van het heide- en stuifzandgebied stelde Maarn voor het gemeenschappelijk gebruik van dat nieuwe bezit een reglement op. Hierin werd onder meer bepaald, dat alleen inwoners van de gemeente er plaggen mochten steken of zand vandaan konden halen. Het reglement bleef van kracht tot 1925, toen de kleinschalige rooibouw van plaggen en zand er werd verboden.

Tegenwoordig wordt het heide- en stuifzandterrein beheerd als een natuurgebied, waar recreatief medegebruik is toegestaan. Het terrein is een van de weinige plekken op de Utrechtse Heuvelrug waar nog groepen jeneverbessen voorkomen. De jeneverbes is een inheemse naaldstruik van zonnige natuurterreinen waar humeus stuifzand begroeid raakte. Hij greep zijn kans toen in de 19de eeuw de schapenhouderij plotseling vrijwel overal werd beëindigd.

Andere plekken op de Utrechtse Heuvelrug waar nog jeneverbessenstruweel van enige omvang wordt aangetroffen zijn De Zoom en Korte Duinen bij Soest en een reliëfrijk heideterreintje bij de Veenplas van het landgoed De Treek – Henschoten.

Omstreeks 1900 blijken in het zuiden van het wandelgebied delen van de heide bos of agrarisch cultuurland te zijn geworden. Anderzijds werden toen ook enkele stukken boerenland bebost. Een deel van de bossen ligt op het terrein van enkele kleine landgoederen. Bij de zuidrand van het landgoed Den Treek – Henschoten zijn dat 't Wissel en Zonnekanje. Beide goederen zijn omrasterd en niet vrij toegankelijk.

Het hoofdgebouw van Zonnekanje is een imposant landhuis met een vormenrijke rietgedekte dakpartij. Het dateert van 1925 maar werd in 1936 aan de noordzijde aanmerkelijk uitgebreid. Op het terrein van Zonnekanje staat bij de Amersfoortseweg ook een voormalige chauffeurswoning, die wordt gekroond door een zadeldak. Enkele honderden meters bezuiden Zonnekanje werd in 1909 op een bebost terrein een villa gebouwd. Het is een neoclassicistisch gepleisterd pand met een wat hoger opgetrokken middenpartij. In 1987 is het huis aan de achterzijde uitgebreid.

Zuidelijk van het minibuiten ligt bij de weg Poortse Bos een wat groter bosrijk landgoed, dat vrij toegankelijk is. Voor wandelaars zijn er enkele bankjes geplaatst. Een daarvan staat op een kleine enclave grasland.

Even ten zuiden van de Zeisterweg werd op gronden van het uitgestrekte landgoed Den Treek – Henschoten zowel voor als na de Tweede Wereldoorlog enige tijd ophoogzand “gewonnen”. Voor de Tweede Wereldoorlog gebeurde dat om de Grebbelinie te kunnen versterken. Na de oorlog is onder andere zand gewonnen voor de aanleg van de A 12. Daarbij werd de ontgronding aan de zuidwestkant zelfs uitgebreid tot over het grondgebied van de toenmalige gemeente Maarn. De kaarsrechte zandweg die de grens tussen de gemeenten Woudenberg en Maarn markeerde verdween daardoor over een afstand van enkele honderden meters. Behalve bos werd aan de zandwinning ook een heiderelict opgeofferd.

De ontzandingen geschieden op een zodanige wijze, dat een voor de dagrecreatie interessante omstrande waterpartij met natuurlijk ogende contouren ontstond. In het brede deel ervan zou een zone markante jonge duinen afgraving worden bespaard. Hierdoor ontstond een langgerekt eiland, dat door een tweetal bruggen met het omgevende vasteland werd verbonden. Bij het dagrecreatieterrein is veel parkeergelegenheid gecreëerd.

Ten zuiden van het dagrecreatieterrein kreeg een vrij grote oppervlakte bos al decennia geleden een verblijfsrecreatieve functie. We vinden er onder andere het vakantiepark Laag Kanje, waar veel recreatiewoningen staan.

In het overwegend agrarische gebiedsdeel met 17de-eeuwse strookvormige kavels werd in het begin van deze eeuw het nieuwe landgoed Grote Birk t aangelegd. Er staan bij de Dwarsweg twee woningen. Zuidelijk van Grote Birk ligt tussen de Ted Visserweg en Schaapsdrift het landgoed Nellestein.

De hoofdwegen en spoorlijn

De langs de noordrand van het wandelgebied lopende verbinding Zeist – Woudenberg was deels waarschijnlijk een strategische weg uit de Napoleontische Tijd. In en vlakbij Zeist volgt hij het tracé van een laan die tot het landgoed Beek en Royen behoorde.

Aan de westkant van het wandelsterrein is de Amersfoortse Weg in de dertiger jaren van de negentiende eeuw aangelegd. Het was oorspronkelijk een zandweg, die na ongeveer twintig jaar werd voorzien van een grindlaag en later hier en daar wat is verlegd.

Ter hoogte van Maarn zou een laag gedeelte van de stuwwal Amersfoort – Rhenen in de veertiger jaren van de negentiende eeuw worden doorgraven voor de aanleg van de spoorlijn Utrecht – Arnhem. De spoorbaan kwam ter plekke van de stuwwal echter toch nog op een zodanige hoogte te liggen, dat voor de realisatie van de beide er op aansluitende trajectdelen een vrij lange dijk moest worden gebouwd. De ervoor benodigde grond kwam vrij bij het graven van de spoorweginsnijding.

Voor de kruising van de spoordijk met de Amersfoortse Weg werd een smalle stenen poort gebouwd. Het bouwwerk deed denken aan een eenvoudige stadspoort. Het is dan ook geen wonder dat het de Maarnse Poort werd genoemd. In de vijftiger jaren van de vorige eeuw is de smalle onderdoorgang vervangen door het veel bredere huidige viaduct.

Langs de zuidzijde van de spoordijk ligt de autosnelweg A 12. Deze werd tussen Driebergen en Maarsbergen in 1949 als een eenbaansweg voor het verkeer opengesteld. In 1956 kwam de tweede baan van het wegvak gereed.

Het dorp Maarn

Maarn werd pas na de Tweede Wereldoorlog een plaats van enige omvang. De dorpsnaam is mogelijk de verbasterde aanduiding van een waterloop. Tot in de 19de eeuw was Maarn weinig meer dan een agrarische buurtschap, waar voorzieningen vrijwel ontbraken. De uitgroei tot een volwaardig dorp begon toen Maarn in 1845 ontsloten raakte door de spoorlijn Utrecht - Arnhem. Niet zonder betekenis waren daarbij de afgravingen van de stuwwal langs de zuidzijde van de spoorlijn en de aanleg van een rangeersterrein op de vlakte, die bij de ontgrondingen ontstond.

In 1924 werd voor het spoorwegpersoneel het zogenaamde Tuindorp gebouwd. Later gingen zich in Maarn ook forensen vestigen, wat door de ontsluiting van het dorp door de A 12 extra verleidelijk werd.

Bij de noordelijke uitbreidingen van Maarn verdween in de omgeving van het huidige station een flink stuk hei, dat vrijwel het gehele gebied tussen de Ted Visserlaan, Bakkersweg en spoorlijn besloeg. Westelijk van de hei zou bij de Maarnse Poort een driehoekig stuk bos aan de dorpsuitbreiding worden opgeofferd. De bochtige hoofdontsluiting van de woonbuurt, die er voor in de plaats kwam werd Poortse Bos gedoopt. Ze verbindt de Amersfoortse Weg met het winkelcentrum van Maarn.

Benoorden de spoorlijn behield het gebied ten oosten van de Bakkersweg nog tot in de zestiger jaren vrijwel geheel zijn landelijk karakter. Hierna zou daar echter nog een flinke woonwijk verrijzen. Ze reikt tot het tracé van een oude landweg, die werd gemoderniseerd en tegenwoordig de Planetenbaan wordt genoemd.

Na de realisatie van de oostelijke buitenwijk is Maarn aan de noordkant nog met twee nieuwe woonbuurten uitgebreid. Dit gebeurde successievelijk benoorden de Ted Visserweg en Boslaan. De uitbreiding benoorden de Ted Visserweg vond plaats in een plaatselijk reliëfrijk bos, waarvan alleen enkele stroken langs de randen behouden bleven. De hoofdontsluiting van de nieuwe woonbuurt benoorden de Ted Visserweg is de S-bochtige Groenlinglaan.

Bij de uitbreiding benoorden de Boslaan werd een terrein geoccupeerd waar voordien stacaravans stonden.

Het spoorwegstation van Maarn lag aanvankelijk bij het viaduct over de Amersfoortse Weg en zou pas in 1972 naar zijn huidige, middenin het dorp gelegen plek worden verplaatst. Het stationnetje van het wat oostelijker gelegen dorpje Maarsbergen is toen gesloten.

En nu op Geopad

In de noordelijke omgeving van Maarn beschreven wij een wandeling door de natuurrijkste delen ervan. Het tracé ervan valt op veel plaatsen samen met delen van routes, die op paaltjes met een kleur zijn gemarkeerd. Het geopad begint en eindigt bij het NS-station Maarn.

Route 9,5 km. Voor de GPS RouteYou versie, klik [hier](#).

1. Vanuit het station van Maarn laten we ons eerst geruime tijd gidsen door de gele en groene route, die over grote lengte hetzelfde tracé volgen. Het gecombineerde tracé van beide routes loopt via de deels bewinkelde Raadhuislaan met een knik naar de Ted Visserweg, waar linksaf wordt geslagen.

2. Niet lang daarna zien we rechts het reliëfrijke natuurgebied De Koeheuvels waar bosjes afwisselen met heideterreintjes en kale plekken waar kleinschalige zandverstuivingen mogelijk zijn. De geel-groene route doorsnijdt het natuurterrein diagonaal. Bij de route is hier en daar te zien dat er haarpodzolen door het stuifzand werden bedekt. De hoogteligging van de haarpodzolen geeft dan indicaties over het reliëf voor de verstuivingen optraden.

3. Doorlopend komen wij terecht bij het relict van een eeuwenoud complex akkers, bij de rand waarvan onder andere nog een antiek boerderijtje staat. Het relict is tegenwoordig geheel omgeven door bos, dat gedeeltelijk op het verdwenen bouwland werd geplant. Het geelgroen gemarkeerde tracé loopt dicht langs de noordoosthoek van de agrarische enclave. Vervolgens leidt het ons via bosgebied naar de naaste omgeving van de Amersfoortseweg, waar we terechtkomen bij het begin van de verharde Laan van Laag Kanje. Aan de overzijde ervan ligt het omrasterde buiten Zonnekanje, waar een imposant landhuis uit het Interbellum onze aandacht trekt.

Bij Zonnekanje loopt de route enkele honderden meters vlak langs de drukke Amersfoortseweg om ons naar het noordelijk deel van wandelgebied te kunnen brengen.

4. Voorbij de omrastering laten de markeringen ons rechtsaf slaan. We gaan dan eerst even de kaarsrechte bosweg volgen, die het buiten Zonnekanje, daaraan grenzende landgoed 't Wissel en het verblijfsrecreatieterrein Laag Kanje van het noordelijk deel van het wandelgebied scheidt. Al vrij snel adviseren de markeringen er linksaf te slaan. Een bospad brengt ons dan geleidelijk weer dichterbij de Amersfoortseweg. We zullen die drukke weg echter niet nog een keer gezelschap gaan houden maar rechtsaf slaan. De wandelroute stevent nu af op een noord-zuid georiënteerde zone parkeerterreintjes, die wordt overgestoken. Aan de overzijde slaat de route kort na elkaar rechts- en linksaf. Even later doet ze het omgekeerde door successievelijk links- en rechtsaf te slaan. Aldus leren wij een enigszins geaccidenteerd bosgebied met een plateauachtige terreinverheffing kennen.

5. Hierna verwelkomt ons de omstrande recreatieplas Henschotermeer. We gaan nu rechts honderden meters bovenlangs het meerstrand lopen. Op een gegeven moment passeert onze route dan een landtong. Ze volgt er een stukje van de zandweg, die bij de herbebossing van het gebied langs de grens met de gemeente Woudenberg werd aangelegd. Zowel voor als achter ons is die weg bij het creëren van de omstrande waterpartij over een lengte van enkele honderden meters verdwenen.

Vorbij de landtong biedt een brug de mogelijkheid het reliëfrijke eiland te bezoeken dat bij het graven van de waterpartij werd uitgespaard. We maken er kennis met een markante bochtige duinrug. Het is een geomorfologisch boeiend fenomeen, doordat het oppervlak ervan wordt verlevendigd door enkele ovale heuvels en laagten.

Een groot deel van de rug is overlans ontsloten door een pad. Dat leidt ons naar een andere brug, waar we het boeiende eiland weer verlaten.

6. Aan de overzijde volgt het geopad andermaal enkele honderden meters de bovenrand van het strand. Onze gids is dan enige tijd een rood gemarkeerde route, die op een gegeven moment rechts het bos induikt. We blijven die rode route dan nog enige tijd trouw voor een ommetje door het bos. Daarbij wordt in het bos eerst successievelijk rechts- en linksaf geslagen. Hierna volgt een ontmoeting met een zogenaamd stuifdal, waar de wind de kruin van een ijstijdelijke dekzandrug tot een bepaald niveau verlaagde. Het stuifzand dat daarbij opwarrelde werd over de omgeving van de laagte uitgestrooid, als gevolg waarvan de flanken van de door winderosie aangetaste rug wat werden opgehoogd. Wie de resultaten van dit geomorfologisch proces goed wil leren kennen raden wij aan nu ook even de naaste omgeving van het stuifdal te bewandelen. Vervolgens leidt de rode route ons bovenlangs het stuifdal naar de zone parkeerterreintjes die we al voor het bezoek aan het Henschotermeer te zien kregen.

Langs de zone lopend komen wij ook terecht op de plek waar wij haar via de groen en geel gemarkeerde route kruisten.

7. Daar wordt de zone parkeerterreintjes ook nu weer overgestoken, maar dan in tegenovergestelde richting. Vervolgens blijven we de groengele route enige tijd in die omgekeerde richting bewandelen. Uiteindelijk leidt dat ook weer tot een weerzien van de verharde Laan van Laag Kanje. Ons geopad gaat dan enige tijd een eigen koers varen. Daarbij is het de bedoeling dat eerst de vrij toegankelijke bosstrook bezuiden de laan wordt verkend. Daarvoor volgen wij eerst heel even de Laan van Laag Kanje. Hierna wordt rechts een door een aarden walletje geflankeerde bosweg ingeslagen. Even later biedt een slingerpad de mogelijkheid de bosstrook in de lengterichting te verkennen. Het blijkt dan dat ze is gelegen op een dekzandrug, waarin de wind later van het zuiden uit enkele geultjes en dalletjes vormde. Even voorbij het einde van het slingerpad wenkt ons een rechte zandweg, die de bosstrook scheidt van een heideterrein, waar de wind ook dekzandformaties verbouwde. Om terug te kunnen keren naar de bebouwde kom van Maarn gaan we dan aan de overzijde van de zandweg rechtdoor.

Wie de geomorfologische gesteldheid en levende natuur van het heideterrein wat beter wil leren kennen raden wij aan eerst even de zandweg buitenlangs de bosrand te bewandelen en dit visa versa

te doen. Die extra inspanning zal dan óók beloond worden met een uitzicht op een fraaie groep jeneverbessen. Volgens kaarten uit het begin van de vorige eeuw was het heideterrein toen bebost.

8. Voorbij de zandweg leidt een lommerrijk pad ons grotendeels vrijwel langs de bebouwde kom van Maarn. Daarbij passeren we rechts onder meer enkele markante uitwaaiingslaagten en een oude houtsingel. Iets verderop zijn markante hoogten van de Koeheuvels te zien. Er vlakbij eindigt links de verharde T-vormige Boslaan. We komen dan terecht op een deel van de geelgroene route dat nog niet door ons werd bewandeld. De bedoeling is dat deel van de route een eindje te gaan volgen. Dit betekent dat wij nu de korte tak van de Boslaan inlopen en die even later rechts inruilen voor het lange gedeelte van de weg. Daar slaat de groengele route al snel linksaf. Een vrij smal pad leidt ons daarna naar een kruising met de Vinkenbuurtweg.

Die weg biedt rechts de mogelijkheid vrijwel linea recta naar het station terug te keren. Onderweg moet dan de Ted Visserweg worden overgestoken

9. Aan de overzijde van de Vinkenbuurtweg volgt de geelgroene route de natuurrijke zone die de dorpskern van Maarn aan de noordoostkant flankiert. De Droststeeg loopt er eerst door een vrij reliëfrijk relict van een bosgebied dat nog niet zo lang geleden grotendeels werd bebouwd. Vanwege die dorpsuitbreiding zouden sommige geaccidenteerde bosgedeelten worden geëgaliseerd. Daarbij verdwenen ook enkele walletjes die perceelsgrenzen markeerden.

Voorbij de bebouwde kom van Maarn gaat de Droststeeg over in een vaak modderig kaarsrecht pad, dat aan beide zijden door een brede houtsingel wordt geflankeerd en beschut. De steeg loopt er door een vrijwel vlak gedeelte van ons stuwwalzoomterras, dat enkele eeuwen geleden werd verdeeld in wnw-ono georiënteerde strookvormige kavels. Sommige van deze lange kavels werden geheel of gedeeltelijk van elkaar gescheiden door een landweg, waarvan de Droststeeg er een is.

De geelgroene route volgt het smalle gedeelte van de Droststeeg zo'n 150 meter om daarna rechtsaf te slaan. De eeuwenoude steeg wordt dan ingeruild voor een pad dat omstreeks het begin van deze eeuw in het kader van een waterbergings- en natuurontwikkelingsproject werd aangelegd. Daarbij passeren we een L-vormige vijver, van "natuurvriendelijke" oevers voorziene sloot en oude houtsingel. Het jonge pad brengt ons naar de oude Ted Visserweg, die er een verhard restant is van een oude koesteeg. Aan de overzijde van de voormalige koesteeg laat de geelgroene route ons nog een geïsoleerd stukje bos van het landgoed Anderstein verkennen. Dit gebeurt via een enigszins bochtig pad. Het eindigt bij het begin van de Schapendrift, waarvan de naam haar vroegere functie verraadt. De geelgroene route slaat er rechtsaf, terwijl wij rechts de Bakkersweg opzoeken om terug te keren naar het station van Maarn. Hiervoor lopen wij de Bakkersweg helemaal af tot de Tuindorppweg die ons rechts naar het station leidt.

Tijdens de wandeling leerden wij de omgeving van ons geopad kennen als een natuurrijk gebied vol afwisseling. Bijdragen aan die diversiteit leverden het zowel voorkomen van reliëfrijke als vrijwel vlakke terreingedeelten, een heideterrein met stuivende plekken, het relict van de Maarnse Eng, monumentale aangeplante houtopstanden en een omstrande recreatieplas.

Samenvatting

De natuurrijke noordelijke omgeving van Maarn ligt op het brede terras dat de zichtbaar gebleven delen van de bijna 150.000 jaar geleden door Scandinavisch landijs opgeschoven langste stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug scheidt van de Gelderse Vallei.

De ondiepe ondergrond van dat stuwwalzoomterras bestaat bij het aardoppervlak voornamelijk uit fijnzandige afzettingen. Bij de vorming daarvan speelde de wind een belangrijke rol. Onder de koude klimaatomstandigheden van de pas tienduizend jaar achter ons liggende laatste ijstijd werkte hij daarbij samen met sneeuw en smelt- of regenwater.

Na de laatste ijstijd raakten de fijnzandige afzettingen begroeid met bos, waarvan de samenstelling meer dan eens veranderde. De afgelopen millennia zou dat bos door allerlei activiteiten van de mens meer en meer plaatsmaken voor heide- en steppenvegetaties. Bovendien ontstonden zelfs kale plekken die gingen stuiven. Vooral in droge klimaatfasen zouden die verstuingen zich over grote aaneengesloten oppervlakten kunnen uitbreiden.

Aan de vroegere verkaling van het wandelgebied herinnert nog het reliëfrijke heide- en stuifzandgebied De Koeheuvels. Ten westen daarvan ligt een relict van het oude akkercomplex De Maarnse Eng.

Waar geen verstuingen optraden leidde een uitloging van de bovengrond op enkele decimeters diepte tot bodem versterkende processen, die de winderosie bemoeilijkten. Dit was duidelijk van invloed op de veranderingen die de geomorfologische gesteldheid als gevolg van de verstuingen onderging.

Reeds in de Middeleeuwen zouden enkele delen van het gebied voor de akkerbouw worden ontgonnen. Dit overkwam met name een slechts weinig geaccidenteerd gebied noordwestelijk van Maarn en de lage rug bovenlangs de buitenrand van het stuwwalzoomterras.

De realisatie en exploitatie van het akkercomplex noordwestelijk van Maarn werd grotendeels geregeld door een maatschap van boeren en daarom de Maarnse Eng genoemd. Bij de rand van het stuwwalzoomterras was veeleer sprake van individuele ontginningen. Sinds de tweede helft van de negentiende eeuw zijn grote delen van het gebied door hun eigenaren herbebost. Daarbij verdween ook akkerland van de Maarnse Eng. Het noorden van het beschreven gebied ligt op de terreinen van het uitgestrekte landgoed Den Treek – Henschoten, bij de tot stand koming waarvan de familie De Beaufort een belangrijke rol speelde.

Omstreeks het midden van de vorige eeuw zou het noordoosten van het gebied in enkele fasen voor een belangrijk deel worden ontzand. Hieraan herinnert een omstrande recreatieplas met bochtige contouren, die Henschotermeer werd gedoopt. Bij de ontzanding bleef een zone imposante jonge duinen afgraving gelukkig bespaard. Aldus ontstond een langgerekt eiland, dat door de bouw van een tweetal bruggen met de omgeving van de plas werd verbonden.

Zowel in de westelijke als zuidelijke omgeving van het Henschotermeer moesten stukjes bos wijken voor parkeerterreinen.

Zuidelijk van het Henschotermeer kregen diverse terreinen al decennia geleden een verblijfsrecreatieve functie. Daarbij werd in een driehoekig bosgebied een groot aantal vakantiewoningen gebouwd.

Benoorden de Ted Visserweg is enkele decennia geleden nog een bosgedeelte bebouwd geraakt.

Alle rechten met betrekking tot de tekst en het kaartmateriaal uit deze uitgave berusten bij stichting Telluris. Persoonlijk gebruik van de uitgave is toegestaan maar niet voor zakelijke en commerciële doeleinden tenzij dit schriftelijk met de rechthebbende(n) is overeen gekomen. Voor de foto's is de rechthebbende Stichting Geopark Heuvelrug i.o. of haar rechtsopvolger.